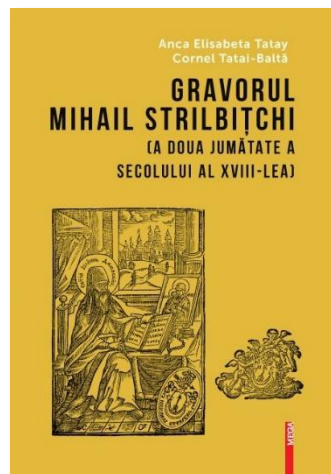

Anca Elisabeta Tatay, Cornel Tatai-Baltă. *Gravorul Mihail Strilbițchi (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2023, 345 p.

Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă sunt bine-cunoscuți cercetători în domeniul artei și tehnicii ilustrației cărții românești vechi (1508-1830) și autorii unor lucrări de referință despre gravorii care au lucrat în tipografiile din Blaj, Sibiu, Brașov și București, precum și în secția românească a tipografiei din Buda în secolele XVII-XIX. Cartea lor recentă, publicată în 2023 de Editura Mega din Cluj-Napoca, este prima lucrare din literatura de specialitate românească dedicată exclusiv activității de gravor a lui Mihail Strilbițchi. Volumul valorifică și contribuțiile anterioare ale autorilor pe această temă, prezentate în trei articole publicate între 2021 și 2023. În introducere, Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă atrag atenția asupra faptului că, dacă operele celor mai importanți gravori care au ilustrat cărțile românești vechi sunt, în general, bine cunoscute: „Nu același lucru se poate spune despre operele grafice realizate de Mihail Strilbițchi (...). De aceea am considerat că este necesară publicarea unui studiu amplu consacrat celui mai valoros și prolific gravor din Moldova de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea” (p. 10).

Personalitate complexă, preotul Mihail Strilbițchi (c. 1730-1805/7) ocupă un loc special în lumea cărții și tiparului din epoca domniilor fanariote. El a fost nu numai gravor, ci și legător de cărți, tipograf, proprietar de tipografie și editor. Spre sfârșitul vieții a contribuit la înființarea Tipografiei Mănăstirii Neamț, căreia i-a donat o parte din propriul inventar tipografic. A fost, de asemenea, traducător din limba rusă și agent de informații pentru comandantul armatei ruse. De la începutul secolului XX, diferite aspecte ale biografiei sale au constituit subiecte de interes pentru cercetători din diverse domenii (istorie, istoria artei, istoria literaturii, istoria cărții și a tiparului). Sursele bibliografice românești și străine, identificate meticolos și analizate critic de autorii cărții, relevă faptul că de-a lungul timpului Mihail Strilbițchi a fost studiat din diferite perspective, însă activitatea sa de gravor a fost cercetată insuficient și adesea superficial. Autorii au constatat că numărul gravurilor lui Strilbițchi nu era cunoscut cu certitudine și că opiniile despre valoarea lor artistică erau contradictorii. Unii cercetători au apreciat calitățile lui Strilbițchi ca gravor (N. Iorga, Gh. Oprescu, G. Ștempel, M. Tomescu), în timp ce alții i-au criticat ilustrațiile (Gh. Racoveanu, Al. Busuioceanu).

A fost sau nu Mihail Strilbițchi un gravor talentat? Câte gravuri a realizat de fapt și care este locul său în istoria cărții și tiparului românesc? Pentru a găsi răspunsuri la aceste întrebări, Anca Elisabeta Tatay și Cornel Tatai-Baltă au întreprins o cercetare sistematică a celor 30 de tipărituri publicate la Iași, Dubăsari și Movilău (păstrate în diferite biblioteci), la care Strilbițchi a contribuit în diverse moduri. Materialul grafic cercetat a inclus toate ilustrațiile realizate de Mihail Strilbițchi: gravuri, frontispicii, cadrul filelor de titlu, stema Moldovei și marca sa tipografică.

Prima parte a cărții conține o scurtă prezentare a biografiei lui Mihail Strilbițchi. Născut în Ucraina într-o familie de gravori, ale cărei origini nu sunt încă pe deplin clarificate, absolvent al Academiei Teologice din Kiev, ambițiosul tânăr preot Strilbițchi a venit la Iași în jurul anului 1755, lucrând inițial ca legător de cărți și gravor. Cunoștințele sale (nu numai în domeniul gravurii în lemn, ci și în cel al gravurii în metal, o tehnică rar utilizată de tipografii-gravori din Țările Române din cauza lipsei mijloacelor tehnice) i-au asigurat bunăvoința și protecția mitropoliților Moldovei. Între 1756 și 1800 Strilbițchi a lucrat la Tipografia Mitropoliei din Iași și în propria tipografie, care a funcționat la Iași, Movilău și Dubăsari. El a ilustrat, tipărit sau editat atât cărți bisericești, cât și cărți laice (manuale, un calendar, un volum de poezie, un tratat de fizionomie și altele), acestea din urmă fiind publicate în mare parte în propria sa tipografie.

Pe lângă ceea ce au prezentat autorii, facem observația că succesul lui Strilbițchi ca tipograf particular a fost facilitat și de contextul istoric al celei de-a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea. Era o vreme în care unii prinți fanarioți, mulți boieri și clerici de rang înalt sperau că Rusia (care devenise o putere europeană) va salva Țările Române de sub dominația otomană, cerându-i protecția și colaborând adesea cu reprezentanții ei. Războaiele ruso-turc (1768-1774) și ruso-austro-turc (1787-1790) și ocupația militară rusă a Moldovei i-au dat lui Strilbițchi ocazia să-și pună în valoare cunoștințele și spiritul întreprinzător. El a știut să profite de aceste vremuri tulburi, obținând o serie de beneficii în schimbul serviciilor pe care le-a oferit autorităților ruse ca traducător, tipograf și furnizor de informații.

În partea a doua sunt descrise și analizate 45 de gravuri realizate de Mihail Strilbițchi singur, împreună cu fiul său, Policarp, sau cu călugărul Teofan (43 de xilografuri și două gravuri pe metal), la care se adaugă câteva frontispicii și vignete semnate sau atribuite lui. Analizând gravurile, autorii au urmărit permanent să pună în valoare relația dintre imagine și text, potrivit principiului enunțat la începutul volumului: „în ceea ce privește gravura de carte, ea (imaginea) nu poate fi niciodată desprinsă de textul pe care îl însoțește [...], iar inscripțiile sale pot fi o cheie în vederea decodificării mesajului transmis de imagine” (p. 17). Analiza iconografică și stilistică este completată de o investigație aprofundată a surselor de inspirație și a influențelor regăsite în xilografiile lui Strilbițchi, autorii apelând la numeroase analogii și comparații. În comparație cu alți gravori locali contemporani, Strilbițchi folosește mai puțin modelele tradiționale bizantine. Sursa sa preferată de inspirație sunt gravurile în lemn cu influențe occidentale din cărți tipărite în mediul ucrainean.

A treia parte investighează activitatea de legător de carte a lui Mihail Strilbițchi „meserie în care se pare că excela înainte de a deveni un reputat gravor” (p. 16). Au fost identificate și descrise zece volume legate în piele de Strilbițchi și câteva matrițe de ornamente realizate de el pentru decorarea copertilor.

În ultima parte, autorii concluzionează: „Este o certitudine faptul că Mihail Strilbițchi a fost cel mai important editor, tipograf și gravor din Moldova în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (...). Prin publicarea numeroaselor cărți bisericești și laice, acestea din urmă având uneori valoarea de pionierat, a contribuit substanțial la modernizarea culturii românești. În calitate de gravor, el a renunțat la modelele de tradiție bizantină, cu unele excepții, apelând cu insistență la lucrări de factură occidentală, îndeosebi germane, existente în mediile poloneze, ucrainene și rusești, ce provin din goticul târziu, Renaștere și baroc” (p. 104).

La final, au fost adăugate patru tabele care sintetizează datele bibliografice referitoare la cărțile la care a contribuit Mihail Strilbițchi și o bogată ilustrație. Reproductorile cuprind gravurile lui Strilbițchi și analogii cu ilustrații din cărți și manuscrise realizate în străinătate, dar și în Moldova sau Țara Românească. Unele dintre aceste ilustrații au constituit surse de inspirație pentru Strilbițchi. Altele au fost realizate având gravurile lui ca model.

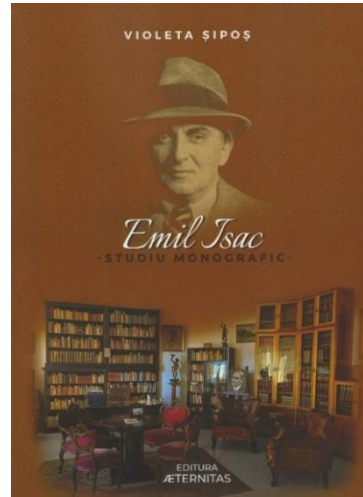
Cartea este scrisă într-un stil clar, iar afirmațiile sunt argumentate riguros. Comentariile din text sunt explicate și nuanțate în notele de subsol, autorii demonstrând o excelentă cunoaștere a domeniului de studiu și a bibliografiei aferente. Abordarea comparativă a subiectului beneficiază de un arsenal terminologic și conceptual adecvat, legat de cele mai recente cercetări în domeniu.

Prin această complexă monografie dedicată operei de gravor a lui Mihail Strilbițchi, autorii aduc o contribuție importantă la cunoașterea relației dintre tradiție și inovație în arta grafică a cărților tipărite în Țările Române, în special în Moldova, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Daniela LUPU*

Violeta Șipoș, *Emil Isac. Studiu monografic*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2022, 416 p.

Scriitor ardelean suspectat, cel puțin uneori, de genialitate de contemporanii săi, chiar dacă mai puțin cunoscut astăzi, Emil Isac (1886-1954) și-a legat numele și de momentul 1 decembrie 1918, unde s-a remarcat ca fruntaș al socialiștilor transilvăneni, activi și influenți în realizarea actului Unirii, poate mai mult decât cu oricare altă ocazie istorică. Cu siguranță o lucrare monografică dedicată acestuia este mai mult decât binevenită, mai ales că de la apariția precedentelor opere care s-ar putea înscrie în această categorie a cercetării cvasiexhaustive au trecut mai bine de 50 de ani: este vorba despre volumul lui Ion Brad, *Emil Isac. Un tribun al ideilor noi* (1972) și de teza de doctorat a lui Eronim Precup, *Opera lui Emil Isac: studiu critic* (1974).

Cum era de așteptat și necesar, opul Violetei Șipoș, la bază tot o teză de doctorat, parcurge, în capitole ample, judicios structurat, bogata biografie a scriitorului Emil Isac, analizează conținuturile poeziei, prozei și teatrului create de acesta, conjugă zona publicistică a operei sale și îi prezintă corespondența. Cartea se deschide cu o prefață semnată de prof. univ. dr. Diana Câmpan, iar după conținutul propriu-zis pomenit anterior, spre final, urmează și o valoroasă bibliografie, cu impresionanta operă a lui

* Muzeul Municipiului București, România; e-mail: danielalupu67@gmail.com.